

INHOUD

Woord Vooraf	9
Dankwoord	12
Inleiding: Van een repressieve naar een pedagogische focus	13
Wegwijs in dit boek	19
1. Puberaal of radicaal?	
Verdieping rond identiteit, jongeren en het radicaliseringsdebat	23
1.1 Het radicaliseringsdebat	24
1.1.1 Radicalisering	24
1.1.2 Activisme en gebruik van geweld	27
1.1.3 Polarisering	32
1.1.4 Democratie	37
1.2 Identiteit	48
1.2.1 Assen van identiteit, deelidentiteiten en maatschappelijke positie	48
1.2.2 Sociale ordening en kruispuntdenken	58
1.2.3 Dominante groepen en 'de norm'	63
1.2.4 De eigen machtspositie	73
1.2.5 Witte privileges	79
1.2.6 Koloniaal denken	87
1.2.7 'Het dominante denken' en het debat over het verlichtingsdenken	90
1.3 Jongeren	99
1.3.1 Jongeren, identiteit en pubergedrag	99
1.3.2 Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren	103
1.3.3 Jongeren & groepsprocessen	108
1.3.4 Subculturen, jongerentaal en communicatiecontexten	113
1.4 De maatschappelijke context van het radicaliseringsdebat	117
1.4.1 Politieke machtsverhoudingen in de wereld	117
1.4.2 Het discours van de 'botsende beschavingen'	125
1.4.3 Terreur	128
1.4.4 Religie en geweld	134

1.4.5	<i>Hoe religieus is het 'radicaliseringsproces' van islamitische extremisten?</i>	138
1.4.6	<i>Invloed van de media en algemene beeldvorming</i>	143
1.5	Jongeren en het radicaliseringsdebat	149
1.5.1	<i>De aantrekkingskracht van radicaal gedachtegoed op jongeren</i>	149
1.5.2	<i>Verontwaardiging over de hypocrisie van politieke processen</i>	154
1.5.3	<i>Risicofactoren en beschermende factoren tegen de omslag naar extremisme</i>	160
1.5.4	<i>De onzin van 'profielen' van gewelddadige, extremistische jongeren</i>	166
1.5.5	<i>De invloed van het radicaliseringsdebat op moslimjongeren</i>	169
2.	Neutraal of pluraal? Verdieping rond het omgaan met jongeren, diversiteit en levensbeschouwing	173
2.1	Omgaan met jongeren	174
2.1.1	<i>Burgerschapsvorming: depositair of emancipatorisch met jongeren werken</i>	174
2.1.2	<i>Vijf valkuilen in het omgaan met moslimjongeren</i>	181
2.1.3	<i>De impact van racisme en discriminatie op jongeren</i>	187
2.1.4	<i>Migratie en globalisering</i>	193
2.1.5	<i>De impact van migratie op identiteitsvorming</i>	195
2.2	Omgaan met diversiteit	201
2.2.1	<i>Drie samenlevingsmodellen voor het omgaan met diversiteit</i>	201
2.2.2	<i>Actief pluralisme</i>	212
2.2.3	<i>Neutraliteit: een insluitende basis of een uitsluitende norm?</i>	218
2.3	Omgaan met levensbeschouwing	226
2.3.1	<i>Letterlijke en contextuele lezingen van heilige teksten</i>	226
2.3.2	<i>Gezag binnen en buiten jezelf</i>	231
2.3.3	<i>Geloofsofstellingen</i>	233
3.	Tien misvattingen over islam	239
3.1	Inleiding rond misvattingen over de islam	240
3.2	Misvatting 1: Islam staat niet open voor diversiteit	243
3.3	Misvatting 2: Islam is een rigide regelgerichte leefwijze waarbij men constant op zoek is naar wat halal en wat haram is	247
3.4	Misvatting 3: Moslims willen de sharia implementeren	250

3.5	Misvatting 4: De conflicten in het Midden-Oosten zijn een gevolg van het onoverbrugbare conflict tussen soennieten en sjiieten	254
3.6	Misvatting 5: Hét salafisme is een gevaar voor onze samenleving	258
3.7	Misvatting 6: Daesh (IS) is een schoolvoorbeeld van hoe een 'kalifaat' of 'islamitische staat' er in de praktijk aan toe gaat.....	263
3.8	Misvatting 7: De jihad is de permanente islamitische oproep tot oorlog	267
3.9	Misvatting 8: De islam is een religie die vrouwen per definitie onderdrukt ..	270
3.10	Misvatting 9: Er ontstaan veel problemen doordat moslims de Koran als het letterlijke woord van God zien.....	276
3.11	Misvatting 10: Het soefisme is een aparte, verlichte en gematigde vorm van de islam.....	279
4.	Sleutels en handvaten voor eerstelijns werkers	283
4.1	Sleutels rond je professionele opdracht	284
4.1.1	<i>Balans zoeken in je professionele opdracht en professionele identiteit</i>	<i>284</i>
4.1.2	<i>Je handelingsruimte inschatten en verruimen.....</i>	<i>287</i>
4.1.3	<i>Bewaar je professionele houding en hou je doel voor ogen.....</i>	<i>291</i>
4.1.4	<i>Wees je bewust van de aanwezige machtsverhoudingen.....</i>	<i>298</i>
4.1.5	<i>Een consequente antiracistische cultuur opbouwen in je organisatie, instelling of school</i>	<i>300</i>
4.1.6	<i>Deontologie, aangifteplicht, discretieplicht en beroepsgeheim.....</i>	<i>302</i>
4.1.7	<i>Wanneer moet je je zorgen maken en hulp inroepen?.....</i>	<i>305</i>
4.1.8	<i>Wat te doen in geval van grensoverschrijdend en gevaarlijk gedrag....</i>	<i>308</i>
4.2	Sleutels rond het omgaan met levensbeschouwelijke diversiteit.....	310
4.2.1	<i>Leren omgaan met verschillen.....</i>	<i>310</i>
4.2.2	<i>Je bewust worden van je eigen beelden en 'heilige huisjes'</i>	<i>313</i>
4.2.3	<i>Deculturaliseer</i>	<i>318</i>
4.2.4	<i>Doorbreek handelingsverlegenheid en handelingsdwang.....</i>	<i>320</i>
4.2.5	<i>Vertrouwen opbouwen en/of herstellen</i>	<i>322</i>
4.2.6	<i>Zorg voor voldoende aandacht en ruimte voor de culturele en levensbeschouwelijke deelidentiteiten.....</i>	<i>324</i>
4.2.7	<i>Focussen op het proces, niet op de inhoud</i>	<i>326</i>
4.2.8	<i>Wij-zij-denken balanceren</i>	<i>329</i>

4.3 Sleutels rond het emancipatorisch werken met jongeren.....	332
4.3.1 Laat jongeren ook jongeren zijn	332
4.3.2 Een gezonde balans tussen experimenteerruimte en grenzen.....	334
4.3.3 'Identiteitskwetsuren' ernstig nemen.....	335
4.3.4 Weerbaar maken tegen groepsdruk.....	337
4.3.5 Doorbreek stigmatiserende beeldvorming.....	341
4.3.6 Geef woede en frustratie een plaats.....	343
5. Tools voor eerstelijnswork	347
5.1 Glasswerff	348
5.2 Bevraag je eigen neutraliteit en actief pluralistische houding.....	351
5.3 De vertrouwensdriehoek.....	354
5.4 Vijf vuistregels voor een respectvol gesprek.....	356
5.5 Vragenraster voor het aanscherpen van een kritische houding	360
5.6 Leidraad voor een emancipatorische insteek.....	363
5.7 Leidraad voor een constructief gesprek over levensbeschouwing en identiteit	366
5.8 leidraad voor het omgaan met racistische uitspraken.....	369
5.9 Uitlaatkleppen voor woede en frustratie	373
5.10 Procedure bij het begeleiden van 'risicjongeren' in het onderwijs.....	378
5.11 Controlevragen	380
5.12 De radicx-tool	381
6. Verdere verdiepmogelijkheden	383
6.1 Extra vorming.....	384
6.2 Vormingsmateriaal.....	391
6.3 Literatuur.....	393
6.4 Websites & fora.....	406
Bronnen & bijkomende lectuur.....	409
Over de auteurs.....	420

WOORD VOORAF

"It is necessary that the weakness of the powerless is transformed into a force capable of announcing justice. For this to happen, a total denouncement of fatalism is necessary. We are transformative beings and not beings for accommodation."

*Paulo Freire
(In 'Pedagogy of the Oppressed')*

Wie een tool- en handboek voor eerstelijns werkers maakt om hen te ondersteunen in het werken aan positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren geeft meteen aan dat er een alternatief nodig is voor een bestaande praktijk waarbij een negatieve of destructieve identiteitsontwikkeling in de hand wordt gewerkt. De titel openbaart dan ook een cynische realiteit: dat moslimjongeren niet vanzelfsprekend als alle andere jongeren benaderd worden. De titel suggereert verder ook dat we als eerstelijns werkers vervreemd zijn geraakt van onze vertrouwde handelingsperspectieven en – praktijken, dat we ergens onze normale 'tools' verloren gelegd hebben en dringend op zoek zijn naar nieuwe. Dat is natuurlijk een pijnlijke vaststelling. Maar tegelijkertijd misschien ook niet zo verwonderlijk wanneer we naar de context kijken waarin we vandaag leven en werken. Wie slaagt er nog in om het journaal te bekijken, de krant door te nemen of door Facebook te scrollen zonder moedeloos te worden? Wie wordt niet de adem afgesneden bij het beluisteren van nieuwsberichten over wereldwijde conflicten, strijdende groepen, elkaar bekampende fracties? Wie voelt geen verontwaardiging en machteloosheid bij de op sensatiebeluste berichtgeving, het schromelijke gebrek aan degelijke achtergrondinformatie, bij het maatschappelijke debat dat – zowel in het politieke halfrond, in duidingsprogramma's als op sociale media – telkens weer verzandt in een ordinair gladiatorengevecht? Wie vindt nog inspiratie en perspectief in gesprekken over de toenemende polarisering, over uitsluiting en racisme, over omgaan met de bestaande verschillen in deze superdiverse samenleving? Waar is er nog ruimte om – zonder getrokken zwaard – diepgaand na te denken over hoe we met deze problemen en uitdagingen zullen omgaan? Hoe stappen we uit deze verhitte sfeer die ons angstig en nerveus, uitgeput en stuurloos dreigt te maken?

Voor ieder die vandaag die met de voeten in de modder durft te gaan staan, die zich midden in de huidige maatschappelijke context wil positioneren en van daaruit perspectieven poogt te creëren voor een geëngageerde praktijk, ligt de vraag op tafel: "Hoe geraken we van hier weer bij de hoop?" Voor ons als auteurs

van dit handboek was dat alleszins de vraag die ons bij het schrijven niet losliet. Hoe trigger je bewustwordingsprocessen, hoe leer je samen de werkelijkheid recht in de ogen zien zonder daardoor de gevoelens van onmacht te vergroten? Hoe leer je de huidige spanningsvelden grondig te analyseren zonder daarbij in fatalisme te vervallen? Hoe ga je de confrontatie met je eigen beperkingen en blinde vlekken aan, hoe ontrafel je institutionele structuren die ons collectief doen vastlopen, zonder erdoor verlamd te raken? Hoe vermijden we – doorheen de vele complexe maatschappelijke uitdagingen die kenmerkend zijn voor een geïndividualiseerde, geglobaliseerde en superdiverse samenleving – dat we gaan toegeven aan angst en paniek, aan concurrentiegevoelens, quick fixes en korte termijndenken?

Hoe geraken we van hier terug tot bij de hoop? De hoop op het realiseren van humanere samenlevingsvormen, op het ontwikkelen van pedagogische trajecten waarin onze jongeren ten volle toekomst toegezegd krijgen, op het construeren van organisaties en instellingen die 'laboratoria' zijn voor kritische burgers en kwaliteitsvolle democratieën. Is dat niet de oorspronkelijke ambitie van elke onderwijzer, jeugd(welzijns)werker, opbouw- en straathoekwerker? En toch zien we dat de actuele samenlevingsvraagstukken met betrekking tot (levensbeschouwelijke) diversiteit, in het bijzonder het radicaliseringsdebat, ons vooral naar handelingsverlegenheid of, erger nog, handelingsdwang dreigen te leiden. Er is behoefte aan een coherente visie die ons kan leiden naar een nieuwe handelingsruimte waarin die hoop recht wordt gedaan en concreet gestalte krijgt.

In de voorbije tien jaar zijn we in onze vormingen en trainingen talloze gepassioneerde en ambitieuze eerstelijnswerkers tegengekomen die ervan dromen werkelijk een verschil te kunnen maken in het groeiproces van de jongeren waarmee ze dagelijks aan de slag zijn. Mensen met heel wat kilometers op hun teller en met bakken ervaring, professionals die hun job uitermate ernstig nemen en zich permanent trachten bij te scholen, werkers die bereid zijn om zich binnenstebuiten te laten keren om zo de eigen inzichten en vaardigheden grondig te bevragen en verruimen. Dit alles vanuit het volle besef dat ze via hun professionele praktijk jonge mensen kunnen maken of kraken. Zij zijn de onzichtbare mede-auteurs van dit handboek: het zijn hun behoeften die in dit handboek als uitgangspunt hebben gediend, het zijn hun dilemma's en casussen die ons naar de keuze van de verschillende onderdelen hebben geleid. Het zijn zowel hun succeservaringen als hun mislukkingen die ons geïnspireerd hebben bij het ontwikkelen van de concepten, sleutels en tools die je hier terugvindt. Het zijn hun verlegenheden én overtuigingen die ons geholpen hebben om nieuwe handelingsperspectieven uit te tekenen.

Dit handboek is dus in de eerste plaats het resultaat van die gezamenlijke visieontwikkeling vanuit concrete werkpraktijken, over de grenzen van sectoren heen. In die zin is dit boek slechts een momentopname in een oneindig proces van 'trial and error' dat we de komende decennia verder zullen zetten. Als auteurs hopen we dan ook dat dit document vooral als een praktisch werkboek dienst mag doen, dat het aanzet tot nog veel meer experimenteren en reflecteren, dat het adem geeft om creatief en gepassioneerd te blijven zoeken naar praktijken die recht doen aan een positieve identiteitsontwikkeling van jongeren. Alle jongeren. Maar in het bijzonder diegenen die in onze samenleving vandaag met nefaste achterstellings- en vervreemdingsmechanismen af te rekenen hebben.

Onze macht als eerstelijnswerkers ligt in ons verantwoordelijkheidsbesef. Onze motor ligt in onze passie en beroepstrots. Onze hoop ligt in diepgaande samenwerking.

DANKWOORD

Een dankwoord is in dit boek meer dan op zijn plaats. Eerst en vooral willen we al die honderden deelnemers uit onze vormingstrajecten en trainingen bedanken voor hun leervragen en weerstanden, voor hun expertise, gedeelde ervaringen en casussen. Daarnaast bedanken we ook graag onze collega's, pedagogische verantwoordelijken uit onderwijs, jeugdwerk, hulpverlening en de tewerkstellingssector, voor het kritisch meedenken rond hoe dit handboek dicht bij de reële vraagstukken uitgewerkt kon worden. Onze partners en bondgenoten in het maatschappelijk middenveld zijn we dankbaar om ons kritisch te blijven bevragen omtrent het doel dat we met dit handboek beoogden in de context van het radicaliseringsdebat, omtrent de impact die we voor ogen hielden, omtrent onze ambitie om hiermee een politiserende bijdrage te leveren. Imane Kostet, Sander Herremans, Eva Vergaelen, Sarah Leila Clement en Ida Dequeecker danken we voor hun vaak scherpe feedback én hun constructieve correcties en aanvullingen tijdens het productieproces van dit handboek. Ook Roel Thoné van Sakado danken we voor zijn 'flexibiliteit' in het omgaan met de vertragingen in onze tijdsplanning, en vooral natuurlijk voor zijn prachtig lay-outwerk.